

Г.І.ГАРЭЦКІ

Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі нарадзіўся ў 1900 годзе, а ў 1917–1919 гадах ўжо супрацоўнічаў з беларускай секцыяй Горэцкага сельскагаспадарчага Інстытута. Скончыўшы маскоўскую (Пятроўскую) сельскагаспадарчую акадэмію (там ён узначальваў Беларускаю культурна-навуковую асацыяцыю), Гарэцкі стаў дацэнтам Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі, а ў 1927 годзе ўзначаліў толькі што створаны Беларускі навукова-даследчы інстытут сельскай і лясной гаспадаркі. Кандыдат, а потым член ЦВК БССР, з 1928 года — акадэмік Акадэміі навук БССР (і гэта ў 28 гадоў). Такія вось штрыхі біяграфіі Гаўрылы Іванавіча на пачатак 30-х гадоў.

Пры разгляданні эканамічных поглядаў Г.Гарэцкага трэба адзначыць уплыў выкладчыкаў сельскагаспадарчай установы. Імі былі выдатнейшыя эканамісты свайго часу, гонар расійскай і сусветнай навукі: А.В.Чаянаў, М.Д.Кандрацьеў, А.А.Рыбнікаў, А.Ф.Фартунатаў і інш. З іх імёнамі звязана стварэнне т.з. арганізацыйна-вытворчай школы ў эканамічнай думцы Расіі. Асабіста для Г.Гарэцкага найбольш блізкім з'яўляўся прафесар А.А.Рыбнікаў, які быў непасрэдным кіраўніком па навучальнай і навуковай працы беларускага студэнта.

Аб узаемаадносінах і навуковай працы ў акадэміі можна сведчыць па паказанням Г.Гарэцкага ў 1930 г. у ОГПУ: «В этом семинаре (А.Рыбникова – П.Н. і В.Б.) я делал два доклада – по теории штандарта с.х. Тюнена и по теории штандарта промышленности Вебера... В семинаре Юровского я делал доклад об абстрактном труде Маркса, критикуя интерпретацию Рубина»¹.

Па заканчэнні Акадэміі Г.Гарэцкі быў пакінуты дзеля навуковай працы ў аспірантуры Навукова-даследчага інстытута сельскагаспадарчай эканомікі пры гэтай акадэміі. Ён выбраў спецыяльнасць «эканамічная геаграфія».

Вярнуўшыся пасля вучобы ў Маскоўскай акадэміі на радзіму, Гаўрыла Іванавіч адразу прыняў удзел у тэарэтычным, з эканамічнага пункту гледжання, абгрунтаванні неабходнасці пашырэння адміністрацыйных межаў БССР. Ён, напрыклад, правёў буйнае даследаванне па выяўленні стану гаспадарчага развіцця Гомельшчыны (яна тады яшчэ не ўваходзіла ў склад

БССР) у параўнанні з суседнімі рэгіёнамі. Вызначыў характэрны тып сельскай гаспадаркі Гомельшчыны, які ўключаў асноўныя элементы вытворчасці — зямлю, працу, капітал. Падкрэслівалася неабходнасць выкарыстання на практыцы тэорыі трох фактараў вытворчасці, хаця ў той час гэтая тэорыя ў марксісцкай літаратуры называлася не навуковай, а буржуазнай. Супастаўляючы структуру нацыянальнага даходу і формы сельскай гаспадаркі і абавіраючыся на аналіз даных 1900—1913 і 1923—1924 гадоў, Гарэцкі робіць вывад аб падабенстве Гомельшчыны да Беларусі, бо характар сельскай гаспадаркі і тут, і там не зерневы, а інтэнсіўны прамыслова-тэхнічны. Блізкая была Гомельшчына да БССР і велічынёй даходу з адзінкі зямлі. Тым самым наш вучоны абвясціў довады украінскага калегі В.Салавейчыка, які лічыў, што Гомельшчына па сваіх прыродна-геаграфічных і эканамічных уласцівасцях падобная да Чарнігаўшчыны.

Больш таго, аналізуючы па метадае прафесара А.Чалінцава сельскую гаспадарку Чарнігаўшчыны, Гарэцкі даказаў, што частка яе павеатаў (ён называў іх беларускімі) належыць да тыпу, які адрозніваецца ад большасці павеатаў гэтай губерніі Украіны і па такіх паказчыках, як памеры пасеву на адну сялянскую гаспадарку, адсутнасць пасеваў траў на палях, максімальны працэнт бульбы ў полі і г.д. Гэта заходне-палескі тып, да якога належыць і ўся Гомельшчына. Вывады вучонага былі блізкія да вывадаў буйнейшых рускіх спецыялістаў у галіне эканамічнага раянавання СССР Б.Кніповіча і Н.Кастрова, якія таксама абгрунтавалі блізкасць сельскай гаспадаркі Гомельшчыны, часткі Смаленшчыны і Чарнігаўшчыны да Беларусі, а не да Расіі і Украіны.

Аб практычнай вартасці даследаванняў Гарэцкага можна меркаваць па выкарыстанні яго довадаў Дзяржпланам БССР пры распрацоўцы дакладнай запісы ва ўрад рэспублікі, у якой абгрунтавалася мэтазгоднасць уключэння Гомельшчыны ў склад БССР. Ужо ў першай саліднай эканамічнай працы Гаўрыла Іванавіч паказаў сябе як вучоны, які ўздываў глыбінныя праблемы для вырашэння задач гаспадарчага будаўніцтва рэспублікі.

Разам з тым гэта сведчыла яшчэ і пра тое, што беларускі ўрад разумее неабходнасць і важнасць прыцягнення лепшых навуковых кадраў для вырашэння складаных палітычных і гаспадарчых праблем. Не выпадкова ў тыя гады на карысць

¹ Гарэцкі Р. Ахвярую сваім «я»... – Мн.: Беларуская навука, 1998. – С.177-178.

Беларусі працавалі такія вядомыя вучоныя, як І.Пятровіч, М.Доўнар-Запольскі, А.Смоліч, А.Бонч-Асмалоўскі, В.Пераход, А.Дубах, І.Герцык і іншыя.

Інтэнсіўнасць навуковай дзейнасці Гаўрылы Іванавіча Гарэцкага здзіўляе. У 1926 годзе з-пад яго пяра выходзіць фундаментальная эканамічная праца — даследаванне тэарэтычных і практычных праблем разліку нацыянальнага даходу Беларусі (Народны прыбытак Беларусі. Мн., 1926). У ёй даводзіцца важнасць вывучэння паказчыкаў нацыянальнага даходу ў фарміраванні эфектыўнай гаспадарчай палітыкі ў рэспубліцы. (Трэба сказаць, што ні руская, ні польская эканамічная навука да 1917 года не рабілі разлікаў нацыянальнага даходу Беларусі.). Аўтар разглядаеў развіццё гэтай тэмы ў сусветнай эканамічнай навуцы, вызначыў уклад А.Сміта, К.Маркса, А.Вагнера, С.Пракаповіча, А.Н.Літошанкі, Г.А.Студзенскага, А.А.Вайнштэйна, М.І.Туган-Бараноўскага і іншых вядомых эканамістаў.

Аналізуючы сельскую гаспадарку рэспублікі, Г.Гарэцкі зрабіў практычны вывад: "Беларусь — край інтэнсіўнай сельскай гаспадаркі з добрай доляй перавагі жывёлагадоўлі над іншымі галінамі, з актыўнай ролю гандлёва-прамысловых раслін — сярод якіх бульба, са значным развіццём садоўніцтва і агародніцтва".

Што датычыць прамысловасці, то, супастаўляючы даход з наяўнасцю рабочых, Гарэцкі выказвае думку: паколькі даходы растуць хутчэй, чым колькасць рабочых, адбываецца паляпшэнне тэхнічнага аснашчэння прамысловасці Беларусі.

Па яго разліках, прамысловасць у Беларусі развівалася хутчэй, чым у Еўрапейскай Расіі. Гэта значыла, што Беларусь цвёрда стала на шлях індустрыялізацыі, асабліва ў тых галінах, якія скарыстоўвалі мясцовую сыравіну. Такі вывад уяўляецца вельмі важным і сёння, у прыватнасці, пры вызначэнні напрамкаў структурнай перабудовы нашай прамысловасці, прынамсі, высвятляючы, якія прадпрыемствы і галіны ў новых рыначных адносінах трэба развіваць: тыя, што працуюць на мясцовай сыравіне, ці тыя, што выкарыстоўваюць прывазную.

У працы Гарэцкага былі прыведзены і разлікі нацыянальнага даходу на аднаго жыхара, якія паказалі: у 1900 годзе ў Беларусі ён складаў 52,36 рубля, у Еўрапейскай Расіі — 65,69 рубля, а ў 1913 годзе — адпаведна 75,79 і 92,30. Супастаўляючы гэтыя лічбы з паказчыкамі развітых краін

Захаду, Гарэцкі рабіў вывад аб мізэрнасці атрыманага прадукту на душу насельніцтва ў Беларусі, што сведчыла пра беднасць яе жыхароў. За 100 гадоў тут становішча змянілася мала. А гэта ў сваю чаргу сведчыць аб неабходнасці пераўтварэнняў у сістэме кіравання, у выпрацоўцы мерапрыемстваў па выкарыстанні лепшых дасягненняў эканамічнай навукі і вопыту гаспадарчай практыкі краін Захаду.

Як станоўчы момант Гарэцкі адзначыў больш інтэнсіўнае выкарыстанне зямлі ў Беларусі, паколькі даход з адной дзесяціны ў нас складаў 24,6 рубля за год супраць 18,01 у Еўрапейскай Расіі, прычым інтэнсіўнасць у беларускіх губернях змяншалася з захаду на ўсход.

Гаўрыла Іванавіч разглядаў праблему таварнасці беларускай эканомікі, па якой можна меркаваць пра сувязі з рынкам, тып гаспадарання, месца ў агульнарасійскім падзеле працы. Таварнасць у Беларусі складала тады 39,2 працэнта супраць 47 працэнтаў у Еўрапейскай Расіі. Адсюль аўтар заключаў: неабходна наладжваць больш цесныя сувязі эканомікі Беларусі з рынкам, як унутраным, так і знешнім, бо без гэтага немагчыма інтэнсіфікацыя беларускай вытворчасці.

На падставе даных за 1923—1924 гады вучоны даказваў, што з пераходам да НЭПа эканамічнае развіццё рэспублікі вяртаецца да тых тэндэнцый, якія былі характэрныя ва умовах найбольшага ўплыву рыначных фактараў перыяду станаўлення рыначных адносін у эканоміцы. Гэты вывад ён пацвердзіў, выступіўшы супраць складальнікаў кнігі "Нарысы па народнай гаспадарцы і фінансах Беларусі", што выйшла пад рэдакцыяй наркома фінансаў БССР С.Карпа, і даказаў, што "тыпам сельскай гаспадаркі Беларусі з'яўляецца не зерневая сістэма з трохпольным севазваротам (як сцвярджаў С.Карп. — П.Н. і В.Б.), ...а сістэма мясной жывёлагадоўлі і інтэнсіўнай палявой гаспадаркі". Трэба адзначыць, што ўжо ў 1927 годзе на X з'ездзе КП(б)Б і на VIII Усебеларускім з'ездзе Саветаў старшыня ўрада БССР І.А.Адамовіч афіцыйна прызнаў памылковай устаноўку ўрада на дзяржаўную падтрымку зерневага сегмента мясцовай сельскай гаспадаркі, а прыярытэтным напрамкам назваў жывёлагадоўлю і развіццё тэхнічных культур. Гэта тэндэнцыя знайшла адлюстраванне ў першым пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі БССР, у складанні якога актыўны ўдзел прыняў Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі.

Наконт гандлёвых і вытворчых сувязей Беларусі вывады Гарэцкага зводзіліся да наступнага. Па-першае, Беларусь вывозіць у Заходнюю Еўропу ў асноўным лясныя і сельскагаспадарчыя перапрацаваныя прадукты, а ў Расію — наадварот. Гэта сведчыць аб аграрнасці Беларусі адносна Заходняй Еўропы і індустрыяльнасці адносна Расіі. Смелы вывад, ці не так?

Па-другое, Беларусь вывозіць прадукты палявой гаспадаркі і жывёлагадоўлі, а прывозіць з Расіі пераважна збожжа, але не таму, што мы бедныя і галодныя, а таму, што рост інтэнсіфікацыі і таварнасці беларускай сельскай гаспадаркі аб'ектыўна зніжае ролю і значэнне збожжа ў мясцовай вытворчасці. Па-трэцяе, нягледзячы на рост гандлёвых сувязей з замежным рынкам, Беларусь, на думку Гарэцкага, яшчэ не зусім вызначылася ў агульнарасійскім падзеле працы, а сувязі з заходнееўрапейскім рынкам наогул недастатковыя, у той час як менавіта Заходняя Еўропа мае вялікі плацёжзольны попыт, а значыць, і ёмісты рынак. Як вядома, попыт і прапанова з'яўляюцца альфай і амегай рыначнай эканомікі. Зыходзячы з гэтага Гарэцкі быў прыхільнікам збалансаваных гандлёвых сувязей Беларусі з тымі краінамі, з якімі гэта эканамічна выгадна. І сёння ў нашай краіне таксама востра стаіць пытанне выбару найбольш выгадных гандлёвых партнёраў, збалансаванага спалучэння сувязей з Усходам і Захадам.

Названая вышэй праца Гаўрылы Іванавіча была першай манаграфіяй у рэспубліцы, у якой давалася комплекснае апісанне гаспадарчай спецыфікі нашай краіны, паказвалася, што па асобных паказчыках Беларусь не толькі не адставала, але і апераджала Расію. Некаторыя вывады вучонага не страцілі сваёй актуальнасці і сёння. Праца гэтая сведчыла пра схільнасць Гарэцкага да глыбокіх даследаванняў, пра яго вялікую эрудыцыю і здольнасць да фундаментальных абагульненняў. Па прадмеце, які даследаваў, ён вывучыў працы практычна ўсіх найбольш вядомых эканамістаў Захаду і Расіі, смела ўступаў у палеміку з прызнанымі аўтарытэтамі, спрабаваў вырашаць самыя актуальныя эканамічныя праблемы, што паўставалі перад рэспублікай. Характэрна, што прадмову да манаграфіі напісаў буйнейшы спецыяліст у галіне эканомікі сельскай гаспадаркі прафесар А.А.Рыбнікаў. "Праца Г.І.Гарэцкага, — пісаў ён, — у многіх адносінах выдатна запаўняе пэўны прабел у пазнанні гаспадаркі Беларусі".

Яшчэ будучы ў НДІ сельскагаспадарчай эканомікі ён прымаў удзел ў экспедыцыі ў Маскоўскай вобласці (1925 г.), а затым ў Беларусі (1926 г.) па ўстаноўцы эканамічнага профілю. Па вынікам першай экспедыцыі ў Маскве ў 1927 г. выйшла кніга Г.Гарэцкага, С.Мальшава і А.Рыбнікава «Экономическое влияние Москвы на организацию сельского хозяйства области», у якой быў вялікі раздзел Гаўрылы Іванавіча. Прадмову да гэтай кнігі напісаў прафесар А.Чаянаў. Вось як ён аданіў уклад Гарэцкага: «В своей работе Г.И.Горецкий весьма подробно остановился на тех возможностях, которые дает исследователю примененный им метод экономического профиля, и намечающаяся им в ближайшее время экспедиция для зарисовки экономического профиля 54-й северной параллели на протяжении 300 верст через всю Белоруссию и часть РСФСР с несомненностью должна будет показать, насколько прав он в своих предположениях, этот метод должен явиться одним из наиболее дешевых и наиболее быстрых методов обследования еще не изученных пространств».

Адразу пасля стварэння БНДІ сельскай і лясной гаспадаркі Г.Гарэцкі заключыў дамову з Інбелкультам «у мэтах канцэнтрацыі, планавага развіцця і ўзаемнай сувязі Навуковых дакладаў прыроды, гаспадаркі і культуры Беларусі», а яго ўвялі ў склад Прэзідыума Інбелкульта і Навуковай Рады як правадзейнага члена з правам рашаючага голаса. У 1927 г. адбылася камандзіроўка ў Нямеччыну і Данію, дзе Гарэцкі і яго калегі змаглі пазнаёміцца з рознымі напрамкамі ў арганізацыі навуковай справы і вытворчасці сельскай гаспадарцы. Зразумела, што гэта зрабіла ўплыў на яго погляды на далейшае развіццё сельскай гаспадаркі.

У тыя гады Гаўрыла Іванавіч актыўна ўдзельнічаў ў навукова-практычных канферэнцыях і дыспутах па разнастайных эканамічных пытаннях. Там можна было выказацца самому, выслухаць думкі іншых. На адной з такіх канферэнцый (у 1928 годзе ў Мінску) ён выступіў у якасці асноўнага дакладчыка па праблемах павышэння ўраджайнасці ў рэспубліцы.

На падставе статыстычных даных рускага эканаміста, прафесара А.Чацверыкова за 47 палярэдніх гадоў у развіцці зерневай сельскай гаспадаркі Беларусі Гарэцкі выявіў істотную супярэчнасць: з аднаго боку, ураджайнасць збожжавых самая нізкая ў Еўрапейскай Расіі пры адначасовым стабільным зборы,

а з другога — адзін з самых інтэнсіўных тыпаў сельскай гаспадаркі. Як растлумачыць такую супярэчнасць? На думку Гарэцкага, у нас кліматычны фактар не адыгрывае істотнай ролі, надвор'е адносна пастаяннае, чыста тэхнічныя мерапрыемствы таксама не маюць істотнага ўплыву на ўраджайнасць. Усе, даказваў вучоны, залежыць ад сацыяльна-эканамічных фактараў, і асабліва рыначнага. "Не нізкі ўраджай прычына нізкай рыначнасці і таварнасці на Беларусі (як трактуюць многія), а якраз наадварот, — падкрэсліваў ён, — **нізкая рыначнасць нашай гаспадаркі — прычына нізкай ураджайнасці**"¹ (выдзелена намі. — П.Н. і В.Б.). Як бачна, у аснову далейшага развіцця сельскай гаспадаркі Беларусі Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі ставіў рыначны фактар. Прычым такая думка выказвалася ў 1928 годзе, калі рыначныя метады СССР пачалі рэзка звужацца. Гэта сведчыла, што яшчэ ў канцы 20-х гадоў многія ў Беларусі разумелі неабходнасць і важнасць развіцця рынку для ўздыму вытворчасці і ўскосна папярэджвалі пра небяспеку ўзмацнення камандна-адміністрацыйных рычагоў кіравання эканомікай.

У дакладзе на канферэнцыі Гаўрыла Іванавіч выявіў прычыны натуральнасці беларускай сельскай гаспадаркі, выдзяліўшы перш за ўсе наяўнасць шматлікіх дробных індывідуальных сялянскіх гаспадарак і адсутнасць рынку збыту. Докладчык падкрэсліў адсутнасць сувязі БССР з Захадам, добрых транспартных шляхоў зносін, дрэнныя прамыя сувязі па збыту сельгаспрадукцыі з Масквой і Ленінградам, вузкасць унутранага рынку па прычыне малалікасці гарадскога насельніцтва. Такім чынам, павышэнне таварнасці і рыначнасці ён звязвае з ростам попыту на прадукты, а ўдасканаленне аграрнай палітыкі бачыць у мерапрыемствах эканамічнага характару, уключаючы індустрыялізацыю, развіццё прамысловасці па апрацоўцы сельскагаспадарчай прадукцыі, паляпшэнне шляхоў зносін, пашырэнне сувязей са знешнім рынкам і г.д.

Наогул, пры даследаванні сельскай гаспадаркі Гарэцкі яўна аддаваў перавагу эканамічным фактарам, што не магло не выклікаць крытычных заўваг іншых вучоных. Так, старшыня сельскагаспадарчай секцыі Дзяржплана БССР Р.А.Бонч-Асмалоўскі не пагадзіўся з тым, што Гаўрыла Іванавіч ігнаруе

¹ Сельское и лесное хозяйство. — Мн., 1928. — Кн. 7. — №№ 5-6. — С. 264.

ролю тэхнікі, указваючы, што эканамічныя фактары ўплываюць на сельскую гаспадарку праз паляпшэнне тэхнічнай аснашчанасці вытворчасці. Цяжка сказаць, чаму Г.Гарэцкі ўдзяляў так мала ўвагі праблемам тэхнікі і агранаміі. Магчыма, ён быў перш за ўсе эканамістам, а магчыма, проста ў маладосці ў яго было захапленне чыста эканамічнымі даследаваннямі ці, можа, гэта проста наіўнасць, уласцівая многім маладым людзям.

Выступаючы на IX Усебеларускім з'ездзе Саветаў (1929 год), Гарэцкі адобрыў палітыку партыі бальшавікоў у галіне аграрных пераўтварэнняў, прывёўшы ў якасці доказу высокія тэмпы росту сельскай гаспадаркі БССР у 20-я гады. А яны былі значна вышэйшыя, чым нават у такой развітай краіне, як Германія. У той час, як ураджайнасць у Беларусі з 1870 па 1917 год расла маруднымі тэмпамі, дасягаючы пяці пудоў збожжася з адной дзесяціны зямлі. Разглядаючы прычыны адсталасці дарэвалюцыйнай беларускай сельскай гаспадаркі, важнейшай, ён лічыў каланіяльную палітыку царскай Расіі, якая ператварыла Беларусь у "пастаўшчыка рэзервовай арміі працы і сельскагаспадарчай сыравіны экстэнсіўнага тыпу (неапрацаваны лес, скуру, лён)". Гарэцкі лічыў: каб дасягнуць у першай пяцігодцы запланаваных тэмпаў росту (9 працэнтаў у год), неабходна правесці шэраг мерапрыемстваў, такіх як калектывізацыя, меліярацыя, індустрыялізацыя і г.д.

Па сваіх поглядах на планаванне Гарэцкі стаяў бліжэй да так званай генетычнай школы ў палітэканоміі СССР (потым яна была аб'ядлена буржуазнай), да якой прымыкалі М.Кандрацьеў, М.Бухарын, А.Багданаў, А.Вайнштэйн, М.Граман і многія іншыя вядомыя расійскія эканамісты і палітыкі.

Вядома, Гаўрыла Іванавіч быў чалавекам свайго часу — часу складанага, супярэчлівага. На пераломным этапе эканамічнага развіцця была не толькі Беларусь, але і ўвесь СССР.

На другой сесіі дзевятага склікання ЦВК БССР (лістапад 1929 года) у спрэчках па дакладзе новага народнага камісара земляробства П.Рачыцкага (ён замяніў Д.Прышчэлава) аб далейшым развіцці сельскай гаспадаркі, калі гаворка ішла пра калектывізацыю, пра згортванне рыначных метадаў, пераход да дырэктыўнага планавання, Гарэцкі выказаў думку аб двух тыпах калгаснага будаўніцтва. Ён звязаў гэта з двума напрамкамі сельскагаспадарчай вытворчасці: зерневым, у якім галоўнае значэнне пры калектывізацыі надаецца трактару і іншым сродкам механізацыі, і жывёлагадоўча-тэхнічным, у якім

использование статистики железнодорожных перевозок для товарной характеристики районов, счетоводный анализ крестьянских хозяйств, методика бюджетных и анкетных исследований, кропотливое изучение специальных культур и кустарных промыслов, анализ работы учреждений мелкого кредита, монографическое описание маслодельной, картофельной, льняной и молочной кооперации, изучение эволюции организационных форм сельского хозяйства...»¹. Як бачым, тэматыка навуковай дзейнасці Інстытута сельскай і лясной гаспадаркі ў Мінску на чале з Г.Гарэцкім саўпадала з працай А.Чаянава і яго калег у Маскве.

Трагічным для Беларусі стаў канец 20-х гадоў. Пачалося раскулачванне, пайшлі расправы над інтэлігенцыяй. І адным з першых пад агонь крытыкі артадаксальных бальшавікоў трапіў Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі.

У канцы 1929 года ў Маскве была склікана першая Усесаюзная канферэнцыя аграрнікаў-марксістаў, якой кіраваў непасрэдна І.В.Сталін. У прамове на гэтай канферэнцыі рэктар Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі П.Г.Пінчук назваў шэраг прозвішчаў беларускіх вучоных, якіх ён аднёс да буржуазных прадстаўнікоў у аграрна-эканамічнай навуцы БССР: прафесар О.Хаўке, С.Ждановіч, І.Кісякоў, Д.Прышчэпаў, А.Смоліч і, вядома ж, Г.Гарэцкі. Вось якую ацэнку ён даў апошняму: "Наколькі Гарэцкі з'яўляецца марксістам, відаць з таго, што ён у сваіх выступленнях цалкам карыстаецца метадалогіяй буржуазнага вучонага Цюнена".

Абгрунтаваных доказаў не прыводзілася, не гаварылася нават ці так гэта на самой справе, хоць, відаць, прыхільнікам Цюнена яго назвалі невыпадкова. І.Цюнен распрацаваў важнейшую эканамічную праблему, а менавіта залежнасць сельскай гаспадаркі ад рынку. А Гарэцкі ж у аснову развіцця беларускага аграрнага сектара эканомікі паставіў яго сувязь з рынкам. П.Г.Пінчук назваў Гаўрылу Іванавіча нацыяналь-дэмакратам, але асцярожным, які баіцца выступаць па пытаннях, звязаных з аналізам сацыяльна-эканамічных формаў, а бярэ чыста тэхнічны бок, асвятляючы эканамічную геаграфію і статыстыку.

Дарэчы, яшчэ раней у бібліяграфіі, што была змешчана ў саюзным часопісе "На Аграрным фронце" наконт кнігі С.Ждановіча "Да пытання аб умовах развіцця рыначнай свінагадоўлі ў Беларусі", гэты крытык адзначаў яе

рэакцыйнасць. Назваўшы С.Ждановіча вучнем М.Кандрэцэва, ён зрабіў востры выпадак і супраць Г.Гарэцкага: "Тым самым НДІ сельскай і лясной гаспадаркі ў БССР моўчкі пагаджаецца з рэакцыйнымі думкамі і ўстаноўкамі аўтара".

На памянёнай канферэнцыі інстытут, якім кіраваў Гарэцкі, абвінавацілі і ў тым, што ў працах яго вучоных адсутнічаюць даследаванні, прысвечаныя калектыўным гаспадаркам, не ідзе гаворка пра кулакоў і класавую барацьбу, а ўсё беларускае сялянства разглядаецца як працоўнае.

Пасля сігналу з Масквы многія вучні і калегі Гарэцкага накінуцца на яго з крытыкай. З часам публікацыі пра яго набылі адкрыта варожы, грубы і нават зняважлівы тон. Не было, ды і не магло быць спробы разабрацца ў сутнасці пытанняў, як гэта належыць рабіць у сапраўдных навуковых дыскусіях. Пачалася кампанія "выкрыцця шкоднікаў". С.Маргелаў, напрыклад, крытыкаваў дзейнасць НДІ сельскай і лясной гаспадаркі за буржуазны характар, паколькі, маўляў, даследаванні Кісякова, Макарава, Лайкова асвятлялі хутарныя і пасяковыя, а не калектыўныя гаспадаркі. Такія даследаванні ён назваў неанародніцкімі. Ганчарык крытыкаваў Гарэцкага за тое, што ён адстойваў рыначныя адносіны ў сельскай гаспадарцы рэспублікі, за выказаныя думкі аб узмацненні сувязей са знешнім рынкам; прафесара С.Скандракова — за прапанову пашырыць навуковыя сувязі з вучонымі буржуазных Польшчы і Літвы; Кісякова і Смоліча — за падтрымку ідэй Д.Прышчэпава і г.д.

Вострая крытыка Г.Гарэцкага і інстытута, якім ён кіраваў, гучала з трыбуны XIII з'езда КП (б) Беларусі (1930 год), асабліва стараліся новы першы сакратар ЦК КП(б) Гей, старшыня ўрада БССР Галадзед і іншыя дзяржаўныя і партыйныя дзеячы рэспублікі. Як паказалі далейшыя падзеі, гэтая крытыка, што спачатку насіла ў асноўным тэарэтычны характар, была выкарыстана супрацоўнікамі АДПУ БССР у 1931 годзе пры фабрыкацыі справы па Беларускім філіяле працоўнай сялянскай партыі. Адным з яго кіраўнікоў побач з Р.Бонч-Асмалоўскім і А.Дубахам быў названы Г.Гарэцкі, а да членаў гэтай "арганізацыі" былі аднесены прыхільнікі развіцця беларускай сельскай гаспадаркі за кошт індывідуальных сялянскіх гаспадарак. Усім ім прыпісвалася "правадзенне мерапрыемстваў, якія забяспечвалі ўзмацненне капіталістычных элементаў на вёсцы".

¹ Чаянов А.В. Организация крестьянского хозяйства. - М., 1925. - С.12.

Пасля рэабілітацыі ў 1958 годзе і аднаўлення ў 1965 годзе звання акадэміка АН БССР асноўныя навуковыя даследаванні Гаўрылы Іванавіча былі прысвечаны праблемам геахіміі і геалогіі рэспублік. Да эканамічных праблем ён болей не вяртаўся.

Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі займаўся эканамічнымі пытаннямі не болей як пяць гадоў. Аднак ён пакінуў яркі след у гісторыі нашай эканамічнай навукі. Многія выказаныя ім палажэнні захоўваюць актуальнасць і сёння. Напрыклад, неабходнасць развіцця рыначных адносін як важнейшы фактар эканамічнага росту, важнасць для эканомікі Беларусі знешняга рынку, творчае выкарыстанне сусветнага вопыту гаспадарання з улікам асаблівасцей рэспублік, пры выпрацоўцы стратэгіі — апора на напрамак эвалюцыйнага развіцця краіны, выяўленне дакладных прыярытэтаў у эканамічнай палітыцы і іншыя.

Што датычыцца далейшых задумак Г.Гарэцкага ў вобласці навуковай працы, то зноў звернем увагу на яго паказанні ў ОГПУ: «С 1928 г., — пісаў ён, — мною начата і в настоящее время в основном закончена большая работа «Штандарты и динамика урбанизации Белоруссии за сто лет — 1825-1925», в которой я стараюсь дать марксистское резюме экономического развития Белоруссии за последнее столетие. Эта работа составляет часть задуманного мною капитального труда «Развитие капитализма в Белоруссии», которую я предполагал исполнить, исходя из методики Ленина и его работы по изучению развития капитализма в России»¹. Не выпадкова А.Смолич назваў Г.Гарэцкага выбітнай постацю, які аб'яднае добрую навучальную падрыхтоўку з арганізацыйнымі і адміністрацыйнымі талентамі.

І цяжка сказаць, якіх бы вышынь у эканамічнай навуцы дасягнуў гэты выбітны вучоны, калі б жорсткія рэпрэсіі не адарвалі яго ад любай радзімы і справы, якой ён аддаваў свае сілы. Відаць, стаў бы велічынёй не меншай, чым у геалагічнай навуцы. Яму, як і яго брату Максіму, шмат было адпушчана Богам.

ПЕРЕЧЕНЬ научных трудов Г.Горещкого в 20-е годы по экономике

1. Гарэцкі Г. Народны прыбытак Беларусі. // Пад рэд. А.Рыбнікава. — Мн., 1926. — 131 с.
2. Гарэцкі Г. Сельская гаспадарка Гомельскай губерні // Сав. Будаўніцтва, 1926. — № 2. — С.84-109.
3. Горэцкий Г. Население Гомельской губернии // Материалы по вопросу районирования Западной области Союза. Вып. 1. Гомельская губерния. — Мн., 1926. — С.1-24.
4. Горэцкий Г. Сельское хозяйство Гомельской губернии // Там же. — С.25-48.
5. Горэцкий Г., Малышев М., Рыбников А. Экономическое влияние Москвы на организацию сельского хозяйства области. — М.-Л.: Московский рабочий. — 1927. — 125 с.
6. Гарэцкі Г. Асноўныя лініі навукова-даследчай працы па сельскай і лясной гаспадарцы БССР // Сельская і лясная гаспадарка. — 1927. — Кн. 1. — № 1. — С.6-10.
7. Гарэцкі Г. Даследчая справа па сельскай і лясной гаспадарцы і краязнаўству // Наш край, 1927. № 10.
8. Выступление // VIII Усебеларускі з'езд Саветаў. Стэнаграфічная справаздача. — Мн., 1927. — С.187-190.
9. Гарэцкі Г. Межы Заходняй Беларусі ў Польшы // Матэрыялы да геаграфіі і статыстыцы Беларусі. Пад рэд. А.Смоліча. — Мн., 1928. — Т. 1. — С.1-169.
10. Гарэцкі Г. Першы год працы БНДІ імя У.І.Леніна. — Мн., 1928.
11. Выступление // 3-я сесія склікання 15-23 верасня 1928 г. Стэнаграфічная справаздача. — Мн.: Выд-ва ЦВК БССР, 1928. — С.278-281.
12. Гарэцкі Г. Даследчая справа па сельскай і лясной гаспадарцы БССР. — Мн., 1929. — 40 с.
13. Гарэцкі Г. Другі год працы БНДІ імя У.І.Леніна // Справаздача БНДІ за 1928-1929 гг. — Мн., 1929. — С.1-18.
14. Выступление // Стэнаграма пасяджэння СНК БССР 21-23 жніўня 1929 г. — Мн., 1929. — С.39-44.
15. Выступление // IX Усебеларускі з'езд Саветаў. — Мн., 1929. — С.467-470.
16. Гарэцкі Г. Калектывізацыя сельскай гаспадаркі БССР і перспектывы яе спецыялізацыі // Сельская і лясная гаспадарка. — 1930. — Кн. 10. — № 2-3. — С.14-24.
17. Гарэцкі Г. Трэці Год працы БНДІ імя У.І.Леніна. — Мн., 1930. — 30 с.
18. Выступление // 2-я сесія IX склікання 20-26.ХІ.1929 г. Стэнаграфічная справаздача. — Мн.: Выд-ва ЦВК БССР, 1930. — С.171-176; 242-244.

¹ Гарэцкі Р. — С.182-183.

УДК 330.8.(476)
ББК 65.052
О-75

Авторы:
П.Г.Никитенко
В.Н.Бусько

Рецензент
Н.В.Токарев,

старший научный сотрудник Института истории Национальной академии наук Беларуси, кандидат исторических наук

П.Г.Никитенко В.Н.Бусько
О-75 **ОНИ БЫЛИ ПЕРВЫМИ АКАДЕМИКАМИ-ЭКОНОМИСТАМИ БЕЛАРУСИ.**
– Мн.: Издательство «Право и экономика». 2001. – 72 с.
ISBN 985-442-037-X

В книге впервые дается анализ взглядов и деятельности первых академиков НАН Беларуси в области экономики – И.А.Петровича, Г.И.Горецкого и Т.Ф.Домбала, а также профессора А.А.Смолича. Приводится перечень основных их научных трудов.

Рассчитана на научных работников и всех тех, кто интересуется историей экономической мысли Республики Беларусь.

УДК 330.8.(476)
ББК 65.052

© Никитенко П.Г., Бусько В.Н., 2001
© Издательство «Право и экономика», 2001

ISBN 985-442-037-X

ПРЕДИСЛОВИЕ

В наследство, к сожалению, нам досталось в значительной мере обезличенная история, в том числе в области экономической науки. С этим мы столкнулись при обращении к истории первых шагов деятельности Института экономики НАН Беларуси и первых академиков-экономистов республики. Пришлось по крупицам собирать сведения о них, разыскивать их научные труды с тем, чтобы оценить вклад каждого в развитие экономической науки в Беларуси.

Перед Вами книга, рассказывающая об И.А.Петровиче, Г.И.Горецком, Т.Ф.Домбале, стоявших у истоков создания академической экономической науки в нашей стране. Вместе с тем на получение высокого научного звания в те годы претендовали и многие другие ученые. Из непрошедших через жесткое сито отбора (а среди кандидатов в академики был крупнейший белорусско-украинско-русский историк-экономист М.В.Довнар-Запольский, который вошел в экономическую энциклопедию, вышедшую в 70-е годы при советской власти) мы выбрали только одного – А.А.Смолича, анализ научной деятельности которого позволяет всесторонне судить об общем уровне развития белорусской экономической науки 20-х начала 30-х годов XX в.

Ученые-экономисты являются людьми своего времени. А первые академики-экономисты занимались научной деятельностью в период НЭПа, когда шел творческий поиск оптимальных форм хозяйствования в условиях сочетания командно-административных и рыночных методов управления, а ряд из них и в 30-е годы, когда завершалось формирование так называемой командной экономики и соответственно понятийный аппарат экономической теории, «обслуживающей» эту систему хозяйствования.

В данном издании сделана попытка через анализ взглядов и деятельности И.А.Петровича, Г.И.Горецкого, Т.Ф.Домбала и А.А.Смолича показать не только всю сложность и противоречивость становления академической экономической науки в 20–30-е годы, но и выявить актуальность многих высказываний этих экономистов для современных исследователей, перед которыми также стоит задача обосновать оптимальный выбор механизмов дальнейшего развития национальной экономики Республики Беларусь.